

Wendel Avisan

Nr 67

Wendelas Vänner

November 2021

Unga röster

Vitamininjektion i Wendelaverksamheten

ÄNTLIGEN KUNDE VI i höst komma i gång igen med vår verksamhet i Wendelarhuset, ja delvis på Oktoberteatern, där vi inledde säsongen med en underbar föreställning till minne av Berit Carlberg och där vi senare lekte "Fråga Lund" med Gunnar Wetterberg. Läs mer på hemsidan www.wendela.se/

Ett jubileum som vi nu i all enkelhet firar med utgivningen av detta nummer är WendelAvisans 25-årsjubileum. Läs på sid 12–14 om hur tidningen drogs igång av Per Eric Mattsson och Lotti Walther. I många år var sedan Per Eric, vår hedersordförande, både redaktör och layoutare. Själv har jag medarbetat sen start, numera som redaktör ihop med formidabla formgivaren Maria Holmerin Nord.

En verklig vitamininjektion både i vår programverksamhet och i detta nummer är den inblick i Södertäljes skolvärld som de två lärarna i vår styrelse, Maria Nordberg och Vanja Karlsson, bjuder oss på. Vad underbart det måste vara för unga tjejer och killar att gå i deras klass i Igelsta grundskola, att få ta sig fram i ordskogen och formuleringskonsten med deras hjälp. Många av eleverna är rätt nyligen invandrade och har gjort svenska språket till sitt. På omslaget ser du några av dem på besök i vårt museum. Möt dem ihop

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Ordförande Wendelas Vänner

med sina lärare i Wendelarhuset den 5 december! Entréavgifterna går till vår novellpristävling för ungdomar mellan 15 och 20 år. Läs om vårens program på sista sidan!

Att ge ut en tidning och ordna program kostar pengar. Vi är glada för samarbetena med ABF och Biblioteken i Södertälje. Ändå frågar många hur vi klarar det. Det undrar vi ofta själva. Ni, kära läsare, kan bidra med följande:

- Betala medlemsavgiften – se under "Medlemsstatus" på sista sidan när du senast betalade!
- Bidra med pengar till våra sinande fonder. I fjorton år har vi delat ut Wendelapriset för bästa socialreportage. Läs mer på sidan 17!
- Berätta för vänner och bekanta att vi finns. Värvar du två medlemmar, får du välja en av våra böcker.

INNEHÅLL WENDELAVISAN NR 66 vår 2021

Omslagsbilden har Maria Nordberg tagit när elever från Igelsta grundskola var på besök i Wendela Hebbes hus (se vidare sidan 14). Från vänster: Alina Ali, Norhan Asaad, Larisa Kdir, Grace Abd, Kristina Jamil, Lorin Sert och Linnea Gråbacke-Huttunen.

"Om tillfälle ges att höja en röst..."	3
Hur vänder vi trenden?	8
Från skaldestycken till läslov	10
Ny poesiantologi träffar helt rätt	11
En återblick på 25 år med WendelAvisan	12
"Aldrig, aldrig, aldrig ger vi upp!"	14
En värdig vinnarserie och ett startskott	16
Längtan efter närhet och erkännande	18
Så enkelt och nog så svårt	20
Programsidan	24

WendelAvisan

REDAKTION Peder Edström, Maria Holmerin Nord, Jan Lewenhagen, Ami Lönnroth, Per Eric Mattsson, Karin Månsson

GRAFISK FORM Maria Holmerin Nord, Formula Fri HB

TRYCK Kringel-Offset, Södertälje

MEDLEMSKAP I WENDELAS VÄNNER

Årsbetalande medlem 200 kr
Famijemedlemskap 250 kr
Ständigt medlemskap 2 500 kr
BG 362-0879 SWISH 123 006 8593

HEMSIDA OCH BLOGG

www.wendela.se

BUTIK De flesta lördagar
kl. 14.00–17.00, se hemsidan

VISNINGAR Se hemsidan

KONTAKT

Ordförande Ami Lönnroth
amilonnroth@gmail.com
070-324 95 14
Badhusgatan 8C, 151 73 Södertälje

POSTADRESS

Vettersgatan 4, 151 71 Södertälje

BORDSBOKNING RESTAURANGEN

070-550 878 78

WENDELAS VÄNNERS STYRELSE

Ordförande: Ami Lönnroth (se ovan)
Vice ordförande:

Birger Svanteson, 073-692 48 65
Helena Lundström Cronholm,
070-952 54 70 Anita Göthammar,
076-855 40 68

Vanja Karlsson, 070-758 14 03
Jan Lewenhagen, 073-309 77 15
Ester Rudolfsson Mattsson,
070-551 94 79

Nils Mårtensson, 072-329 50 04
Maria Nordberg, 073-940 10 92
Berit Martens Olsson, 070-221 42 95
Agneta Sommansson, 070-310 99 62
Gerd Örvind, 073-08 446 70

Hedersordförande:

Inga Lewenhaupt, 08-20 15 07
Per Eric Mattsson, 070-661 22 21

Hedersledamot:

Signe Andersson, 08-550 139 87

Jag är en ungdom.
Jag är någon som du inte riktigt känner.
Jag är min sjukdom.
Jag är tålamodig.
Jag är en del av min mamma.
Jag är en mössa på ditt huvud.
Jag är en skådespelare som kan ha alla roller samtidigt.
Jag är ett liv som är vänd upp och ner.
Jag är svart och vitt.
Jag är en glädje som gråter inuti.
Jag är hopp som vill nå målet.
Jag är skratten vid fel tillfälle.
Jag är en bra person egentligen.
Allt det jag är hemligheter.

”Om tillfälle ges att höja en röst,
då ska rösten höjas,
och den ska spela roll”

Maria Nordberg och Vanja Karlsson, lärare i svenska
på Igelsta grundskola i Södertälje

Det uppstod fusionsenergi!

Så beskriver lärarna Maria Nordberg och Vanja Karlsson på Igelsta grundskola i Södertälje vad som hände då de förra året erbjöds att jobba i ett tvålärarskap för att höja elevernas resultat i svenska och svenska som andra språk.

I varandra hittade de tron på allas lika värde och viljan att ge elever en grund att stå på för att senare kliva ut i det svenska samhället som trygga medborgare. Därtill ska tillägnandet av språk vara roligt! Här är deras gemensamma berättelse.

SPRÅK ÄR MAKT och språk är roligt. Minns du när du kom på att du kunde läsa? Minns du hur du skrev och förmedlade berättelser innan du ens kunde bokstäverna, eller glädjen när du skrev något som någon annan faktiskt kunde läsa och förstå? Den glädjen att erövra och äga språket och sitt berättande vill vi att varje elev ska få behålla.

I läroplanens syftestext för ämnet svenska och svenska som andra språk (LGR11) står bland annat följande:

”I undervisningen ska eleverna möta samt få kunskaper om skönlitteratur från olika tider och skilda delar av världen. Undervisningen ska också bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om olika former av sakprosa. I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.”

Vi startar därför varje läsår med ett större projekt där vi vill få elever att tänka vad som finns i det osynliga, under ytan, bakom fasaderna. I de här projekten väljer vi texter att läsa och skriva där eleverna tvingas fundera över sin egen identitet och andras, men också vem som bestämmer vilka vi ska vara och bli. Vår målsättning är att få elever att upptäcka att vi

Till vänster: LKAB:s presschef Anders Lindberg på digitalt besök är ett exempel på hur klassrummet söker sig ut i världen.

Till höger: Diskussion och reflektion är en viktig del i läroprocessen.

alla styrs av sådant vi inte riktigt kan påverka, till exempel normer, rädslor, andra människors oförmågor eller handlingar, men att vi alltid har val. Det blir också spännande diskussioner om det som finns mellan raderna och under textens yta. Och det är i de samtalen som magin i klassrummet händer!

Språket är en nödvändighet för att hitta sin identitet. Ett rikt språk lyfter tanken och fördjupar den. Språk är makt och en integrationsfråga. I vår undervisning är vi därför nogga med att hitta och välja innehåll och texter som omfattar och inkluderar människor från så olika platser och tillhörigheter i samhället som möjligt för att väcka förståelse och nyfikenhet för andra.

Vi söker en mångfald så att du också ska kunna känna igen dig i texterna vi läser. I det vilar en demokratisk tanke, att vi människor lättare förstår, accepterar och tolererar olikheter om vi är trygga i oss själva. Det är viktigt att vidga elevernas berättelser om vad som är "det normala".

Det var således ingen slump att Vanja kom på idén att vi behövde ha ett Instagramkonto för att skapa kontakter och för att marknadsföra och visa upp elevernas alster för omvärlden. Vi är stolta över våra elever och vill att fler ska läsa och ta del av vad

vi tillsammans skapar i klassrummet. Sociala medier är en mötesplats, men också ett skyltfönster. Det är en fantastisk arena för att uppnå det vi tror på!

Och visst växte klassrummet sig ut i världen med hjälp av Instagram. Vi söker kontakt med författare, skribenter, går på teater, ser film, gör studiebesök och vi skypar, för att hitta längre in i elevers engagemang, men också för att nå längre ut.

I LÄSNING AV ungdomsromaner söker vi kontakt med upphovspersoner. I februari fick vi till exempel kontakt med Kajsa Gordan, som ivrigt och nyfiket hejade på när vi på Instagram beskrev och visade upp vårt arbete med hennes bok "Hon vet allt om oss" (Rabén & Sjögren, 2020). Någon månad senare besökte hon eleverna i årskurs 7 för att berätta hur boken kommit till och låta eleverna leka med språket i kreativa skrivövningar.

I arbetet med krönikor pingade vi in (se faktarutan på nästa sida) krönikörer som Alexandra Pascalidou, Jenny Strömstedt, Martin Ezpeleta och Micael Dahmén, och de skickade glatt hejarop och sina bästa tips till eleverna och delade skolans hänvelser från klassrummet på sitt eget Instagramkonto.

Vi fick vid ett annat tillfälle kontakt med dramatikern Anis Hamdoun som skrivit föreställningen "Vägen" som sattes upp på Oktoberteatern i Södertälje. Hela Oktoberteaterns ensemble kom sen på besök i klassrummet för att diskutera föreställningen vi varit och sett och upplevt.

Vi har efter det också haft besök av Boulevardteatern som gav Arkan Asaads "Stjärnlösa nätter" för årskurs åtta och nio i skolbiblioteket. Och i september fick sjuor och åttor lyssna på Peter Hagberg som berättade om Alfred Nobel och hans "explosiva liv".

Just nu läser vi med eleverna i årskurs 8 ungdomsromanen "Tio över ett" av Ann-Helén Laestadius (Rabén & Sjögren 2016). Den utspelar sig i nutidens Kiruna. Därför hade vi i veckan ett digitalt möte med presschefen Anders Lindberg på LKAB för att lära oss mer om gruvan och om livet i Kiruna. Boken vi läser, texterna som vi erövrar blir verkligare och kommer närmare eleverna om vi möter personerna bakom dem och får del av andra sidor och platser i Sverige.

Läsandet handlar just om att krypa in i texterna och göra dem levande så en relation uppstår. Ibland görs det bäst genom att ta en text och

Tre dikttolkningar av Stig Dagermans novell "Att döda ett barn".

göra om den till sitt eget, fast i en ny genre. Därför blev till exempel Stig Dagermans kända novell "Att döda ett barn" poesi, och på dikt-väggen i klassrummet fanns många personliga parafraser på Edith Södergrans "Vierge Moderne". Tove Janssons "Det osynliga barnet" blev ett uppdrag att två och två hitta på hur de skulle göra lilla Ninni synlig om Too-Ticki lämnat henne i klas-sens tillsyn. Uppdraget dokumente-rades i bild, och redovisades som en muntlig presentation för klassen.

ELEVER BLIR motiverade om det känns som om det finns ett viktigt syfte med det de ska göra. De skriver och delar tankar inte endast för att få ett betyg, de gör det för att de har något de vill berätta. Att hela tiden hitta en verklig mottagare och situation är något som går igen i vår undervisning. Elevers bidrag ska för eleven kännas viktigt, unikt och väl omhändertaget. Vi gläds på djupet när en diskussion tar fart i klassrum-met och elever delar sina tankar så att resonemangen lyfter. Vi jublar när elever med glädje delar sina texter och stolt låter oss visa dem för andra.

Eleverna förses med en språkverk-

tygslåda som fylls på allt eftersom. Att få specifika, innehållsrika ord för att beskriva sina tankar och sin värld är grunden, och med förståelse för olika genrer, språkliga finesser som retoriska stilfigurer och olika sam-bandsord fylls verktygslådan på.

Oftast får eleverna en strukturmall, en modell att härma, när de bygger upp sina egna muntliga och skriftliga redogörelser. Eleverna får då jobba med sitt uttryckssätt istället för att fundera över formen. Eleverna är ofta stolta när det som de skrivit låter proffsigt. Eller, är i världsklass, som vi säger. Men det krävs också att eleverna får ord och begrepp för att de ska kunna sätta ord på tankar, känslor och skeenden. Allt börjar därför i ett gediget gemensamt arbete för att skapa en förståelse först, innan det egna skrivandet sätts igång.

Eleverna skriver bland annat poesi, brev, noveller, krönikor, argumen-terande texter där deras egen röst kommer till tals. Det är dessa texter som vi älskar att dela, låta få komma ut till fler läsare. Men, ibland handlar det bara om ett kreativt skrivande där vi leker med språket; vi tränar att skriva levande, roligt, stämningsfullt, ilsket. Vi gestaltar och "kryddar"

språket för att få den effekt vi vill ha. Att samtala om ords värden är viktigt då alla elever inte får det från vuxna i sina hem.

Att utvidga klassrummet har lyft undervisningen. Vi vill hoppas och tro att det gör skillnad för eleverna, för det gör arbetet så mycket roliga-re för oss. Om vi jobbar med språ-kets struktur och form? Jo, absolut gör vi det, för vilken elev vill inte skriva som ett proffs, i världsklass, då hen eller hon eller han har något viktigt att uttrycka!

pinga = meddela, uppmärksamma personer att de omnämnts. På Ins-tagram kan man "pinga in" för att få denne att läsa och kanske svara på det som man skriver.

Bilder sidan 3-5 och 7:
Maria Nordberg

Alla texter är publicerade med
elevernas godkännande.

Vanja Karlsson om sig själv

JAG STARTADE LÄRARBANAN 2014 på gymnasienivå. Att jobba med eleverna på Naturprogrammet med flest resurser och samtidigt med de trötta yrkes eleverna som inte själva kunde hitta någon motivation startade en process i mig. Det var med min stöttning och i arbetet med det som eleverna kunde relatera till, frågor om identitet, som elevernas förmågor växte fram.

Efter några år bestämde jag mig för att söka till grundskolan, till en plats där jag upplevde att jag kunde göra skillnad för fler, tidigare under skoltiden. Jag brinner för att hitta texter som engagerar och koppla allt vi gör till det som finns på riktigt, i oss själva och i världen utanför. För mig är en viktig del att elever med invandrarbakgrund lär känna sitt samhälle och världen utanför hemmiljön. Det är en fråga om att utöka tanken om sig själv, och om vad var och en kan bli.

Maria Nordberg om sig själv

PÅ LÄRARHÖGSKOLAN, 1994 i Uppsala, drev Bengt Ekman, docent i pedagogik, hårt att närhelst han dök upp skulle hans lärarstudenter kunna förklara och motivera den pedagogiska plattform och värdegrund som de stod på. Detta var år 1994. Bengt Ekman finns inte längre kvar i jordelivet, lärarhögskolan har bytt adress, men den pedagogiska plattformen har bestått i min lärargärning genom tre läroplaner och tjugosju år som lärare i grundskolan.

Sammanfattningsvis har jag i alla år drivits av att eleven ska ges möjligheten att tillägna sig kunskap, kompetens och självförtroende för att på egen hand och tillsammans med andra kunna, vilja och handla, för sitt eget bästa såväl som för andras och bidra till en bättre värld.

Bild: Astrid Engström

Hur vänder vi trenden?

Enligt Statens medieråd har läsningen bland 17–18-åringar på nio år sjunkit från 23 till 11 procent. Kan det bero på sociala mediers inverkan, filmens utveckling eller till och med brist på fantasi?

För att nå ut till nya generationer påstår Vanja Karlsson och Maria Nordberg att man inte minst måste få eleverna att känna, tänka och fråga genom att kunna relatera till det vi jobbar med.

PÅ 1600-TALET VAR det ett privilegium om du kunde läsa, under det revolutionära 1800-talet behövde man läsa och nu på 2020-talet blir man förbryllad om man så mycket som stöter på någon som fortfarande njuter av läsningens avkoppling eller lärdom. Detta är ett dilemma som många har forskat på. Hur vi ska hindra avvecklingen av det svenska språket, det har svenskundervisningen på Igelsta Grundskola svar på.

På den vita tavlan längst fram i klassrummet skrivs allt ifrån instruktioner till tankekartor för att nå fram till olika budskap. Att gå igenom tillsammans med eleverna för att se till att alla förstår, uppger många elever är grunden till att de från början vågar ge sig in i arbetet.

På grund av att så många elever tappar koncentrationen och lätt blir uttråkade så tycker jag att deras metoder med att till exempel jobba med olika typer av texter som omfattar varierande synvinklar är lysande. I årskurs 9 jobbar man nu med området ”Inte en främling”, där

man bland annat har fått läsa dikter, essäer, noveller och biografier.

Bakom varje grå bänk sitter nu eleverna med tankarna i en annan värld; är det Nazityskland på 1940-talet, den kvinnofientliga journalistvärlden eller det rasistiska artist-samhället? Vanja och Maria har tagit oss på en resa genom samhället som vi omöjligt kommer att glömma, allt ifrån perspektivet från en inskränkt man (som förstod sina fördomar) till någon som har gått vilse i mellanförskapet.

Det som unga läser om nu närmar sig den verklighet vi lever i, eftersom man ofta läser om det på internet. Så som samhället förändras borde även undervisningen anpassas, det är dock inte i alla skolor som det händer. Det har jag insett vid intervjuer med andra, någorlunda nya elever.

– Lärarna på min gamla skola var inte alls engagerade i lärandet och försökte inte ens förstå vilka sorters texter som vi skulle kunna koppla till. Svenskundervisningen här har gjort att jag faktiskt vill förstå och läsa mer

Av Kristina Jamil
Elev i årskurs 9 på
Igelsta grundskola

på grund av att jag har fått jobba med aktuella ämnen som jag kan känna igen mig i, förklarar en elev i årskurs 9.

Engagerade lärare medför engagerade studenter. Genom att vi får skriva och läsa om sådant som är aktuellt, som dessutom ibland visas upp, känner vi att vi medverkar i något ytterst betydelsefullt. Den medvetenheten har alstrat en omfattande entusiasm för studierna och mer därtill. Det ”därtill” står för alla boksidor laddade med ord om en ny värld att besöka som har vänts det senaste året.

– Filmer finns så varför ska jag orka med böcker?

Sådana uttalanden hör jag dag in och dag ut. Det är just dessa elever som jag nästa dag ser försjunkna i sin bok efter att de med hjälp av lärarna hittat rätt.

MÄNNISKAN ÄR lat. Om man inte behöver använda fantasin, varför ska man då göra det? Mitt svar har alltid förblivit densamma: I boken får du inte enbart resa in i hjärnan på karaktärer utan även bilda din egen uppfattning om karaktärerna samt världen de befinner sig i på ett sätt som du inte har tillgång till när du kollar på en film. Där är allt redan bestämt i förväg.

Men å andra sidan så är det just det som lockar en majoritet.

Frågan ”Föredrar du att skriva eller läsa?” ger oftast samma svar, nämligen att läsa.

– Att skriva kommer inte naturligt, man behöver anstränga sig. Det finns alltid en deadline, förklarar en elev i årskurs 7.

Ansträngning verkar inte vara något många unga dras till. När man inte vet vad man kan uppnå blir det allt svårare att med lust förmå sig till att kämpa. Att skriva handlar dessutom oftast om att uttrycka sina känslor, vilket jag tror är anledningen till att färre killar väljer att skriva. Att visa känslor generellt har alltid varit en sårbar punkt hos människan. I grund och botten tror jag att det handlar om rädslan för att bli sårad, sårad av den kritiska responsen som det finns gott om i samhället.

Vår generation är oerhört social av sig, vi gillar att dela med oss av våra åsikter och visa vad vi kan, samtidigt som vi gillar att förstå hur andra tänker. När det dessutom kommer direkt i form av en konversation tröttnar färre. Det som skiljer skrivandet från det talade ordet är enligt elevernas perspektiv tempot. Vi kan nog alla vara eniga om att tålmod är något åtskilliga behöver träna på.

– Jag tappar lätt koncentrationen och därför föredrar jag när uppgifter-

na är muntliga, när man har diskussioner, återger en elev i 9:2.

I ett rum fullproppat med händer i luften i väntan på sin tur att säga sitt, sitter kanske en inflytelserik tanke som kommer att resultera i en artikel, novell eller debatt. Samarbetet och mentaliseringen som växer fram ur alla gruppsamtal, klassdiskussioner och feedbackrecensionerna har enligt majoriteten garanterat ett vidare intresse för läsandet, vilket leder till ökat skrivande och därefter en vilja att få visa upp sina insikter och tankar.

– **DET SOM FÅR** mig att vilja prestera bättre är reaktionerna man får av Maria och Vanja. Jag vill kunna chocka dem och bevisa hur mycket jag kan. När de visar att de är imponerade får det mig att vilja utvecklas, delger 13-åringen i klass 7B.

Kommunikationen lärarna har med eleverna får de flesta att sträva efter utveckling. Responsen man får visar hur mycket de bryr sig om din framgång, du känner deras hängivenhet för ämnet och eleverna, hur de älskar sitt arbete, vilket helt enkelt smittar av sig.

Ett stort antal elever känner dessutom hur deras vokabulär växer vecka för vecka med läsläxan. Att få en text att förstå med ord som man ska begripa har hjälpt eleverna med deras kommunikationsförmåga.

Kommunikation är ett stort ämne och för att på bästa sätt kunna förklara sina tankar och känslor behöver man specifika ord, speciellt om man vill gå på djupet. Mängder av elever har berättat hur de uppskattar att orden finns i ett sammanhang (en text man jobbar med) och inte utan kontext.

– Man förstår orden bättre och hur de används, man känner att det egentligen finns en mening med läxan man får, anser elever i årskurs 7.

Inuti klassrummet finner vi spår av alla elever, det har Maria och Vanja sett till. Vi som har känt Maria från årskurs 5 och Vanja från årskurs 8 vet hur viktigt det är för dem att få våra röster hörda, därför vågar jag även påstå att det är anledningen till att de sprider andras röster i form av texter.

En stor mängd elever uppskattar därutöver att vi får analysera och reflektera över ”vuxna” ämnen, vi gillar att bli bemötta som mogna människor och inte negligerade som barn.

– De är sköna, roliga och lättar upp stämningen, tycker två tjejer i årskurs 7.

Det tycker jag nog att vi alla håller med om. Deras lättsamhet får oss att vilja arbeta istället för att känna oss tvingade till det, deras bestämdhet kommer dock fram ibland när den behövs och det uppskattar vi!

LÄS LOV

Från skaldestycken till läslov

ALLDELES NYSS HADE skoleleverna höstlov, ett lov som sedan ett par år tillbaka kallas för ”läslov”, en av dagens många läsfrämjande åtgärder. Wendela Hebbe kände säkert inte till ordet ”läsfrämjande” men skulle nog nicka gillande när hon fick klart för sig vad det betydde.

Under hösten 1845 satte Wendela Hebbe samman antologin ”Svenska skalde-stycken för ungdom”. Den kom ut lagom till jul, tryckt hos Rudolf Wall. I förordet skriver Wendela:

”Vi hafva velat i barnets öppna, veka sinne intrycka bilden af hvad vår inhemska litteratur eger skönast och upphöjdast; vi hafva velat i barna-hjertat tända den slumrande aningen om ett evigt skönt och godt, sådant det i dikten uppenbaras och kännas av ett rent sinne; vi hafva velat lemna en samling icke ämnad att *läsas*, utan genom sin rhythmiska form tjenlig att *läras* och fasthållas.”

I antologin samsas grymma medeltidsballader med 1700-talslyrik och många bidrag från Wendelas samtid. Wendela hade ju ett kontaktnät som hette duga: Esaias Tegnér, Erik Gustaf Geijer, Herman Säterberg, Euphrosyne (Julia Kristina Nyberg), Johan Henrik Thomander och Johan Jolin ställde alla upp med bidrag när Wendela bad snällt..

Dikterna handlar om familjeband, levnadsvisdom, svensk historia och naturen, påfallande ofta med fåglar i huvudrollen. Wendela själv har i versform berättat historien om de

dödas julotta. Humorn ryms också, till exempel i Johan Jolins ”Gubben med skåpet”, där en marknadsknalle gör reklam för sitt fantastiska tittskåp:

Här ser hon Amsterdamska bryggan
Och den fyguln, som står derpå
Och tycks så liten liksom myggan,
Är, ta mej himlen – påfvens fru.
Och hennes schal på högsta moden
Och hennes rutiga kapport
Är, ta mej nitton, samma sort
Som bror min säljer der i boden.
Och han med säcken der på ryggen,
Förr var han kejsare den styggen,
Det är Napoljon Bondapart;
Hans hustru heter Sant Helena,
Hon nyttjar samma klännings-tyg,
Som bror min säljer der i smyg.

Det märks att Johan Jolin var skådespelare! Precis som Wendela skriver i sitt förord är det en dikt som gjord för att deklameras och gestaltas.

Eva von Zweigbergk berömmar Wendelas antologi i sin tegelsten ”Barnboken i Sverige 1750–1950” (1965) och menar att den innehåller ”det allra bästa av dåtida svensk lyrik, tryckt och otryckt, som kunde läsas och förstås av ungdom”. Hon sätter också in antologin i ett historiskt sammanhang. Från 1820-talet börjar intresset i Sverige för barns och ungas läsning ta fart på allvar.

Det första urvalet sagor från den i huvudsak persiska sagosamlingen ”Tusen och en natt” kommer till exempel ut på svenska 1828. Prästen och akademikern Henrik Reuterdahl

i Lund (kollega med Wendelas vän Johan Henrik Thomander) introducerar Bröderna Grimms tyska sagor i sina kalendrar ”Julläsning för barn” 1837 och 1838. De första sagorna av H C Andersen på svenska ges ut i kalendern ”Lekkamraten” 1838 av språkmannen och läraren Jeremias Vilhelm Liffman. I förordet går han till storms mot sentimentalitet, maximer och moraliska sentenser i berättelser för barn:

”Exempel leda bäst till barns hjärtan och i varje god berättelse ligger moralen själmant.”

Även de första svenska samlingarna av folksagor kommer vid den här tiden. Carl Jonas Love Almqvists gode vän Carl Julius Lénström, docent i litteraturhistoria i Uppsala, ger till exempel ut ”Folksagor för gamla och unga” i 8 häften 1839–44. Där introducerar han bland annat Frithiofs saga, Nibelungensagan och ryska folksagor för en yngre läsekrets.

I Stockholm kommer ”Svenska fornsånger” ut 1834–42, den första vetenskapliga folkviseeditionen i Norden, sammanställd av Adolph Ivar Arwidsson, anställd vid Kungliga biblioteket. Det är mycket troligt att medeltidsballaderna i Wendelas antologi är hämtade därifrån.

Maria Holmerin Nord

Wendela Hebbes antologi ”Svenska skalde-stycken för ungdom” finns digitalt hos litteraturbanken.se
Läs mer om läslovet hos lasrorelsen.nu

Ny poesiantologi träffar helt rätt

"EN BRO AV POESI" är en alldeles förtjusande antologi med 60 svenska dikter som mött 15 svenska illustratörer. Antologin är utgiven av Svenska Akademien och är en gåva till alla sexåringar i Sverige i syfte att arbeta för läsning och språk.

Bland dikterna i boken hittar vi förutom barndikter som till exempel Krakel Spektakel (Lennart Hellsing) och Dumtummen (Tage Danielsson) Nils Ferlins "Du har tappat ditt ord", Tomas Tranströmers "Trädet och skyn", Edit Södergrans "Stjärnorna", Karin Boyes "Små ting" och Gustav Frödings "Gräbergsång". Den innehåller även några av våra folkkäraste psalmer och visor.

Det är en vacker bok att hålla i handen, inte bara för ett barn, utan även för den äldre. Varje dikt är tolkad i en vacker illustration, som inte bara är ett stöd för förståelsen av dikten, utan i sig en värld att samtala om. Färgerna är tilltalande och bildernas stil varierar från färgglada små tecknade gubbar till de mer abstrakt flödande.

Till antologin finns på Svenska akademiens hemsida en ordentligt genomarbetad handledning. Den vänder sig till den vuxne, ger råd och tips hur man kan högläsa med barnet och samtala om dikterna. Den beskri-

ver och tipsar, dikt för dikt, hur Du kan vrida och vända på ord, smaka på dem, hitta rytm och betoningar, leka med språket, och tar också upp tolkningar och goda frågor på vad dikten också skulle kunna betyda.

Vidare har The Purpose Studio animerat tio av dikterna åt Utbildningsradion och även här finns ett pedagogiskt material som stöd åt lärare i arbetet med "En bro av poesi" i klassrummet.

"En bro av poesi" innehåller många av mina egna, privata favoritdikter. I mitt arbete som högstadielärare finns dock en som jag ofta återkommer till i diskussioner och som numera sitter på väggen i klassrummet. Det är Ingrid Sjöstrands "Angår det dej?" En dikt som aldrig förlorat sitt värde i tanke och handling, att vi behöver varandra i närvaron, i samtalen, i upplevelserna på vår väg genom det som är livet.

Och om Svenska Akademien har som mål att få människor att närma sig varandra i språk och samtal om vad som är essensen i existensen, så hamnar de rätt hos mig. "En bro av poesi" riktar sig till barn mellan 6 och 9 år, men borde gå hem hos alla, oavsett ålder.

Maria Nordberg

Angår det dej kanske
vad jag gör?
Och vad jag tänker?
Angår det mej kanske
vad du gör?
Och vad du tänker?
Angår vi varandra kanske?
Du och jag och alla vi
som råkar leva här
just nu
och som det hänger på
hur det ska bli i världen
Angår vi varandra kanske?
Kanske det ja
Kanske.

Ingrid Sjöstrand

Handledning:
www.svenskaakademien.se/sites/default/files/handledning_till_en_bro_av_poesi.pdf

En återblick på 25 år med WendelAvisan

Per Eric Mattsson med ett urval WendelAvisor. I handen håller han premiärnumret från 1996. Bild: Peder Edström

En mångårig redaktör ser tillbaka och minns.

FÖRSTA NUMRET av WendelAvisan kom ut i början av 1996. I styrelsen i Wendelas Vänner, som redan 1983 hade bildats för att rädda Hebbevillan och vårda minnet av de båda pionjärerna Wendela och Signe Hebbe hade vi i många år samlat material och rentav forskat kring dessa objekt och subjekt. Vi hade länge funderat på att hitta en bättre informationskanal till våra medlemmar än de enkla medlemsblad som vi tidigare hade producerat.

Hebbevillan räddades från rivning men låg sedan 1985 nedmonterad och småruttnande under presenning på ett industriområde i stan. 90-talskrisen i Sverige hade lett till stor arbetslöshet i hela landet inte minst bland alla som hade med bygghus

Av Per Eric Mattsson
Hedersordförande och redaktör
för WendelAvisan 1996–2017

att göra. Det var arkitekter, snickare, målare, murare etc som blev utan jobb. Då väcktes från olika håll tanken på att göra Hebbevillan till ett arbetsmarknadsprojekt för arbetslösa byggjobbare.

Projekt Hebbevillan blev verklighet och startade 1995. Det var ett samarbete mellan Wendelas Vänner, Södertälje kommun, Byggmästarföreningen och Länsarbetsnämnden. Det blev ett, enligt allas mening, lyckat projekt. Ett åttiotial arbetslösa byggjobbare av olika slag fick meningsfull utbildning och ett icke helt färdigt men användbart kulturhus kunde invigas 1998.

På styrelsemötena i Wendelas Vänner under 1995 slog alla våra tankar om bättre exponering av Hebbarna följe med tanken att ordentligt dokumentera arbetsmarknadsprojektet. Signe Andersson föreslog att detta dokument skulle få namnet WendelAvisan, som genom själva namnet skulle antyda att här skulle såväl historien som nutiden beskrivas på ett läsvänligt sätt. Namnet kommer, som alla vet, från franskans *avi de lecteur* (underrättelse för läsaren).

En av de drivande i mediefrågan var vår då 1995 relativt nya styrelseledamot Lotti Walther. Hon var en kreativ medielärare mitt i karriären vid det gymnasium, som senare på

hennes förslag fick namnet Wendela Hebbegymnasiet. Lotti åtog sig att svara för layout av Avisan under några år. Jag fick förtroendet att vara enda redaktör.

Det efterlängtrade första numret såg dagens ljus på våren 1996 (se bild till vänster). Förstasidan pryddes med en bild av Wendela och en liten notslinga med de första tonerna av Almqvists "Wendelas mörka lockar".

Lotti layoutade de tio första numren. Däri ingick vårt invigningsnummer sommaren 1998 (se bild) och ett temanummer om Signe Hebbe som i stor utsträckning skrevs av Inga Lewenhaupt. Inga har därefter återkommit med flera artiklar om Hebbarna.

FRÅN OCH MED nummer 11 skötte jag layouten och delade redaktörsysslan med Sven Erik Rönnby. Då började vårt grävande i den stora och spännande Hebbesläkten. Sven Erik var historiker med akademiska betyg och ett mångårigt skrivande främst i sossepressens *Allt i politiken*. Sven Erik fortsatte som redaktör nästan ända fram till sin död 2012. Det hann bli många intressanta och välskrivna artiklar alla med någon anknytning till våra teman.

År 2001 började föreningens 13-åriga sommarateaterepok med Berit Carlberg som primus motor. Varje föreställning bevakades och dokumenterades omsorgsfullt av WendelAvisan. Varje år skrev Berit en introduktion till pjäsen. Sedan kom reportage, skådespelarporträtt, recensionsklipp med mera.

Med nr 44 började Peder Edström ingå i redaktionen.

I mars 2013 kom vårt 24-sidiga jubileumsnummer 51 ut (se bild ovan till höger). Då firade vi att det var 150 år sedan Wendela fick huset i gåva, 30 år sedan föreningen bild-

ades och 15 år sedan Hebbevillan återinvigdes. Bland annat skrev Peder där en lång och initierad berättelse om nedmonteringen och återuppförandet av Hebbevillan.

Föreningens egen programverksamhet blev med åren allt mer omfattande. Här blev Ami Lönnroths roll mycket viktig inte minst med egna artiklar. Tack vare hennes journalistiska kunskap och stora kontaktnät fick vi flera skickliga författare att medverka i tidningen i samband med program i huset. Sedan 2017, då Ami efterträdde mig som ordförande, är hon ansvarig för tidningen och leder redaktionsgruppens arbete.

Bland inbjudna författare kan nämnas Ulrika Knutson, PC Jersild, Kerstin Strandberg, Majgull Axelsson och Cecilia Sidenbladh. Ylva Eggehorn, Inger Alfvén och Ebba Witt Brattström

Många artiklar har handlat om konstnären och författaren Mollie Faustman och hennes släkt. Mollie var, som vi vet, barnbarn till Wendela Hebbe och Lars Johan Hierta.

Lotti Walther återkom 2013 och redigerade de kommande 10 numren (49–58) i mer modernistisk stil. I och med att Maria Holmerin Nord 2017 åtog sig att bli skrivande redaktör och ansvarig för layout och utformning fick tidningen en mer klassiskt ren ton som vår läsekrets uppskattar.

”Aldrig, aldrig, aldrig ger vi upp!”

Häromdagen fick jag besök i Wendela Hebbes Hus av ett gäng tjejer från en högstadieskola i Södertälje. Alla utom en hade invandrarbakgrund, uppvuxna med traditionella patriarkala värderingar. Och nu hade de blivit feminister.

DET VAR HÄRLIGT att möta deras engagemang, deras ilska över orättvisor och manligt förakt, bland annat från killarna i klassen. De hade hört av sina lärare att svenska kvinnor också stött på motstånd. Hur har vi lyckats kämpa ned det?

Så det blev en timme med avstamp i Wendelas tid, kvinnorörelsens födelse på 1880-talet, rösträttskampen, Pennskaften på 1910-talet, Grupp 8 och kvinnofredsrorelsen fram till #metoo. Men allra mest ville de nog höra hur en kvinna som jag tagit mig

Kulturinstitution i egen rätt

En mångårig medarbetare ser tillbaka och minns.

TIDIGT I FÖRENINGENS historia uppstod behovet av att berätta för medlemmarna om hur arbetet i föreningen fortlöpte. Inte minst för de utsocknes medlemmarna.

Ett enklare nyhetsbrev blev en början, men när Wendelas hus började återuppföras 1995 behövdes större utrymme för att redovisa alla aspekter av bygget.

Första numret av WendelaAvisan 1996 innehöll artiklar om Huset av stadsantikvarien Göran Gelotte, om Wendelas inlevelsejournalistik av Ami Lönnroth samt Per Eric Mattssons porträtt av Lars Johan Hierta. Tre ämnen som Avisan på många sätt har handlat om under alla dessa 25 år. Och från dessa grund-

berättelser har sedan en mängd skribenter spunnit vidare i allt större cirklar. Artiklar om Hebbesläktingar, vänner, dåtida kändisar, politiker, författare, konstnärer och så vidare har genom åren glatt oss läsare. Ibland lättsamt, andra gånger som djupdykningar i svarta familjehemligheter.

WendelaAvisans 25 års samlade utgåvor har blivit en kulturell skattkammare där 1800-talets människor och händelser levandegjorts och återberättats för oss 2000-talets läsare. Samtliga utgåvor finns tillgängliga på nätet och på Kungliga Biblioteket, KB, och är tillgängliga för forskare.

Liksom Hebbehuset med sin museidel har Avisan blivit en kulturinstitution i egen rätt.

Det fanns en tid då Per Eric och Sven Erik Rönby tyckte att de skrivit om allt som fanns att avhandla och de sa till varandra att de kokade soppa på en spik. Kanske var det så, men resultatet blev en mycket god och näringsrik anrättning som fallit oss, medlemmar i Wendelas Vänner, väl i smaken.

Och så har det fortsatt under Amis och Per Erics idoga arbete. Vi trogna läsare, kan inte annat än förundras över deras uthållighet, kreativitet och, ursäkt min franska, det djävlaranamma, som fått dem att år ut och år in producera WendelaAvisan.

Peder Edström

Av Ami Lönnroth
Journalist och författare
Ordförande Wendelas Vänner

fram i tillvaron på ett mer personligt plan. Jag är ju ett stycke historia vid det här laget, två eller tre generationer äldre än dem. Kan se mina egna strider som en del av en kollektiv kamp. De lyssnade och frågade till slut: "Vad ger du oss för råd?"

"Ge aldrig upp!" svarade jag och sjöng en sång från 70-talets kvinno-demonstrationer med refrängen "Aldrig, aldrig ger vi upp, vi är ett träd med djupa, djupa rötter. Aldrig ger vi upp". Läraren Maria fyllde på med en annan känd feministisk sång: "Å-å-å tjejer! Vi måste höja våra röster för att höras".

Smittad av de unga tjejernas energi och nyfikenhet satte jag mig sen i läsfåtöljen med en bok vars titel säger rätt mycket om den kvinnorörelse som egentligen alltid kämpat i motvind: "Att ge upp har inte övervägts". En gedigen tegelsten på 400 sidor plus 70 sidor referenser med undertiteln "Göteborgskvinnor i rörelse/r". En bok som tar ett samlat och väldokumenterat grepp på kvinnors många kreativa metoder att organisera sig och nå ut i offentligheten.

För mig som infödd göteborgare med eget engagemang i kvinno-

En porträttbild av Frigga Carlberg, digitaliserad av KvinnSam, Göteborgs universitetsbibliotek.

rörelsen är det också spännande att i backspegeln se det som är speciellt för flickors och kvinnors situation i den stad där jag är född. Det är bland annat göteborgskvinnornas radikala kamp för rösträtten som orättvist hamnat i skymundan för de stockholmska medsysstrarnas aktiviteter.

En viktig förgrundsfigur var Frigga Carlberg och det var hon som 2 juni 1918 organiserade Sveriges enda gatudemonstration för kvinnlig rösträtt, den som i år fyller 100 år. Hon var inspirerad av de engelska suffragetterna och skilde sig från de försiktigare stockholmska rösträttskvinnorna som var rädda för att associeras med deras våldsamma metoder. Hon samarbetade också gärna med arbetarkvinnor, stod nära socialdemokratin men var inte främmande för privat välörenhet:

Speciellt för Göteborg är de många flickskolorna, grundade av privata mecenater – Göteborg är känt för sina mecenater – för att ge flickor utbildning i en tid när läroverken enbart var till för pojkar. Själv har jag gått i en av de äldsta, Kjellbergsska flickskolan, grundad 1835, långt före rösträttskampens mobilisering. En skola med hängivna lärarinnor – och en och annan lärare – där jag lärde mig oerhört mycket mer än senare i det slöa gymnasiet. Ett intressant avsnitt skrivet av Ulla Berglinde belyser denna göteborgska skoltradition.

Flickskolorna fick egna vackra specialritade byggnader, de hade sin egen reformpedagogik och var inte kalkerade på läroverkens formaliserade utbildning. De kommunaliserades så småningom och lades till slut ned som skolform 1967. Min älskade skola revs och lämnade plats åt ett parkeringshus. "I stort sett ingenting togs tillvara av en nästan 150-årig erfarenhetsbank", konstaterar Ulla Berglinde om arvet efter flickskolornas pedagogik. Men vi som gått där minns och fick nog en dos av den kvinnomedvetenhet som senare gjorde oss till feminister.

Ami Lönnroth

Lisbeth Stenberg (redaktör): Att ge upp har inte övervägts. Göteborgskvinnor i rörelse/r. Makadam förlag, 2021

En värdig vinnarserie och ett startskott

Årets Wendela-pris gick till Göteborgs-Postens Michael Verdicchio och Meli Peterson Ellafi för deras reportageserie ”Systrar”.

Prisutdelningen markerade samtidigt startskottet för den insamling som ska säkra prisets framtid.

REPORTAGESERIEN ”Systrar”

handlar om tonårstjejer som vill ha pengar för att kunna köpa de rätta kläderna och män som vill betala för sex. Det prisbelönta reportaget i Göteborgs-Posten visar att den kombinationen riskerar att bli förödande.

Tidningen visar också vilken verkan på läsarna ett socialreportage kan ha när det är som bäst.

– Viktig journalistik är inte bara datagräv, kvitto-granskningar eller stora Panama-läckor. Wendela-priset påminner om det som är viktigast – människan, konstaterar Michael Verdicchio som tillsammans med fotografen Meli Peterson Ellafi under ett års tid dokumenterade den verklighet som kanske är vanligare än vad vi vill tro.

Amelia Adamo var prisutdelare och det var fjortonde gången som priset delades ut sedan starten 2008. De många nomineringarna visar att Wendela-priset i dag är väl etablerat och prestigefyllt i tidningsvärlden.

– Wendela-priset var det första priset jag fick och det har en mycket speciell plats i mitt hjärta. Det var ett kvitto, ett bevis på att jag kan och det gav mig modet att våga mig in på flera svåra ämnen, säger 2014 års pristagare, Negra Efendić på Svenska Dagbladet.

Priset möjliggjordes tack vare generösa donationer från privatpersoner. Nu är de pengarna slut. Wendelastyrelsen beslutade därför i somras att halvera prissumman, den ska i fortsättningen uppgå till 25 000 kronor med förbehållet att priset inte längre ska kunna delas mellan två bidrag.

Samtidigt har föreningen startat en insamling, crowdfunding som det heter numera, för att säkra prisets framtid de kommande tio åren. Det betyder att målet satts till 250 000 kronor.

Så – du som läser dessa rader: lämna ett bidrag till Wendela-priset och sprid budskapet till vänner och bekanta. Inget bidrag är för litet!

Negra Efendić

Av Jan Lewenhagen
Journalist och styrelseledamot i
Wendelas Vänner

Lämna ett bidrag!
 Swish: 123 006 8593
 Bankgiro: 362-0879
 Märk inbetalningen
 "Wendela-priset"

Överst: Årets Wendelapristagare Michael Verdicchio och Meli Peterson Ellafi tillsammans med prisutdelaren Amelia Adamo.
 Nederst: Även Lilla Wendelapristagarna gratulerades, från vänster Hedvig Ekström, Maja Gallardo och Felicia Johnsson. De tre vinnarbidragen går att läsa på föreningens webbplats: <https://wendela.se/?p=5777>
 Bilder: Nils Mårtensson

Längtan efter närhet och erkännande

Kvinna och författare.
Hemmafru och värdinna.
Samtalspartner och älskarinna.
Tora Dahl navigerade mellan
motsägelsefulla roller.

VI VAR MÅNGA som på 1970-talet slukade allt som författaren Tora Dahl skrev. Och hon skrev flitigt. Hela det årtiondet gav hon ut nya självbiografiska böcker.

De flesta som jag delade läsförtjusningen med var feminister. Det var inte Tora Dahl. Hon var en gammal dam, född 1886. Men hon fortsatte oförtrutet att skriva osentimentalt om sin personliga livsvandring.

Någon skvallertant var hon inte. Så – vad var det som engagerade oss så?

Svaret finner jag i titeln på den bok om författaren och hennes krets som Jesper Högström kommit ut med i höst. ”Jag vill skriva sant”. Just så upplevde jag hennes självbiografiska texter, som uppriktiga. Sanna, alltså.

Nu handlar inte Högströms bok om Tora Dahls författarskap i allmänhet utan om författaren i den krets som omgav henne under många år då hon visserligen gav ut ett antal romaner men då hon ännu var på jakt efter sin egen röst och sin urberättelse. Boken handlar, som undertiteln avslöjar, om ”Tora Dahl och poeterna på Parkvägen”. Den får röst och perspektiv av författarens egna dagböcker.

Det är en oerhört intressant bok, som med sitt fokus på den skrivande kvinnan i en stor samling manli-

ga författare visar på den sorgligt ensamma sits som hon befinner sig i. Männen är Stora Skribenter, hon är husföreståndarinna, matmor, mamma, vårdare. Få av dem ser på henne som en jämlike i litterärt skapande.

Läst med dagens ögon är det en upprörande berättelse. Eller kanske man kan säga att den här historien är en av många om hur kvinnor får kämpa för att bli erkända som skapande varelser.

Tora Dahl var närmare sjuttio år och hade redan skrivit många böcker när hon slog igenom med romanen ”Fosterbarn”. Den handlar om Gunborg som föds som oäkta barn. Modern är inte beredd att ensamt ta hand om flickan så hon placeras i fosterhem där hon bor sina första elva år.

Just så var det för Tora Dahl. Hennes föräldrar var en välbeställd arkitekt och en bagerska. Fadern ville inte gifta sig men valde ändå att erkänna barnet. Senare tog modern sig an henne, hon fick gå i skola, ta studenten och läsa på högskolan. Hon visade sig vara en studiebegåvning. Hon ville skriva men måste ha ett yrke, blev därför lärare. Hon avskydde jobbet, men det fanns inte

Av Karin Månsson
Journalist och medlem av
WendelAvisans redaktion

så mycket annat för kvinnor att välja på.

Så träffar hon Knut Jaensson. Med honom har hon gemensamt ett brinnande intresse för litteratur och lusten att skriva. Hans bakgrund är gediget borgerlig, han har pengar (tills han spekulerar bort dem) och stora drömmar. De gifter sig, flyttar in i en lägenhet på Söder i Stockholm och hon blir hemmafru.

Sympati och gemenskap kring litteraturen finns mellan dem. Men ingen kärlek. Både Knut och Tora söker närhet på andra håll, han för sin del både hos män och kvinnor.

EFTER FLERA ÅR av vantrivsel på Söder bestämmer sig paret för att byta liv. 1931 köper de en villa på Parkvägen på Lidingön (dåför tiden mera landet än den moderna kranskommun det numera är). Och nästan genast kommer de att öppna sina dörrar för unga poeter och skapa ett ”litteraturens vardagsrum” (som Gunnar Ekelöf beskrev det).

Här möts sedan alla de unga, ännu inte etablerade författarna. De första som tittar in är Erik Askund och

På en social tillställning hemma hos Ingemar och Astrid Hedenius 1957. Från vänster Knut Jaensson, Jan Fridegård, Tora Dahl och Gudrun Fridegård.

Artur Lundkvist. Snart kommer fler: Harry Martinson, Gustaf Sandgren, Thorsten Jonsson, Nils Ferlin, Eyvind Johnson, Gunnar Ekelöf och Erik Lindegren med flera. Samt konstnärer som Eric Grate och Stig Åsberg.

Så utvecklar sig intensiva umgängen. Vardagskontakt med kaffe, uppläsningar och samtal. Fester (med anseende mängder alkohol och en ohygglig massa disk som Tora tar hand om). Övernattningar, i vissa fall (Ekelöf) i längre perioder.

Vardagsrummet på Parkvägen blir väldigt omtyckt. Här kan man pröva nya tankar och även läsa en del nyskrivet, diskutera det med gelikar.

I centrum för alla diskussioner finns Knut Jaensson, bildad, vänlig, uppmuntrande, briljant – någon talar om hans ”vänskapsgeni”. Han är ständigt i sitt esse bland de unga författarna. Brinner för texterna, samtalet, spriten.

Till författarna räknar han inte Tora. Visserligen tar han gärna hjälp och råd av henne när han ska skriva det som är hans specialitet, recensioner. Men hennes eget skrivande bemöter han med förströddhet.

När Tora Dahl senare, långt efter Knuts död, ska berätta om den här tiden (i sina självbiografiska böcker) är hon ganska vass. Hon beskriver författarna som egocentriker och

sin egen position som underordnad, rentav lite föraktad.

Det retar Artur Lundkvist som går i indignerat svaromål i en artikel i Svenska Dagbladet.

Hade hon alltså skrivit ”sant” – som jag påstod i början av den här texten – i sin stora självbiografi?

JA, DET HADE hon. Men inte hela sanningen. För när Jesper Högström av en slump råkade på Tora Dahls dagböcker från de här åren fann han en guldgruva. Där avslöjades betydligt mer komplicerade relationer i kretsen på Parkvägen än vad som tidigare varit känt.

Under några år hade Tora ett förhållande med Gunnar Ekelöf. Senare ett med Erik Lindegren. Det handlar om fria och hemliga förhållanden. Båda herrarna, betydligt yngre än Tora, upprätthåller samtidigt andra förbindelser. För övrigt bör nog nämnas att Knut Jaensson vid samma tid hade ett vidlyftigt kärleksliv.

Ur dagböckerna växer fram en bild av en kvinna, Tora Dahl, som längtar efter närhet men framför allt efter en förståelse i skrivandet. Det slags möten tycker hon sig uppleva i de här förbindelserna. Män som ser henne som både tänkande och skrivande människa.

I äktenskapet råder ensamhet och kyla. Men i kretsen av poeterna på

Parkvägen hittar hon valfrändskaper. Undra på att hon inte skiljer sig.

Jesper Högström har gjort ett fantastiskt jobb med att levandegöra tiden som det handlar om och männen som skrev och långt senare blev störst i landet. Sin huvudperson omfattar han med ömhet och respekt.

Tora Dahl var född i Stockholm 1886 och avled 1982 i Södertälje.

Hon debuterade 1935 med romanen ”Generalsgatan 8”. Serien om Gunborg Haag kom ut i åtta delar 1954–1966. Därefter övergick Tora Dahl till att skriva i första person och gav ut ytterligare tio självbiografiska böcker 1968–1980.

Tora Dahl och Knut Jaensson flyttade så småningom till Mölnbo utanför Södertälje. Som änka flyttade Tora Dahl till Södertälje.

1965 blev Dahl första kvinna att ta emot Litteraturfrämjandets stora pris, även kallat Lilla Nobelpriset.

Jesper Högström: Jag vill skriva sant. Tora Dahl och poeterna på Parkvägen, Weyler förlag, 2021

Bilden har vi fått låna från Jan Fridegårdssällskapets arkiv.

Så enkelt och nog så svårt

En reporter ska rapportera sant om det är som är relevant och inte tänka på följderna.

Så enkelt är det och ibland kan det vara nog så svårt. Om detta handlar journalistveteranen Erik Fichtelius nyutkomna bok "Äkta nyheter".

"ÄKTA NYHETER ÄR nyhetsjournalistik i demokratins tjänst". Så lyder den allra sista raden i Erik Fichtelius nya bok, den sammanfattar hans budskap. Begreppet "äkta nyheter" är naturligtvis en anspelning på "fake news", ett begrepp som paradoxalt nog lanserades av den förre amerikanske presidenten Donald Trump, påkommen med ett nästan oräkneligt antal lögnar under sin mandatperiod.

Erik Fichtelius tes är att äkta verifierbara nyheter är det fundament som krävs för att ett meningsutbyte ska fungera, i ett gungfly av halv-sanningar och rena lögnar riskerar demokratin att gå under.

Så långt är allt enkelt.

Den första stötestenen är förstås "sanningen". Den långa filosofiska diskussionen finns det inte plats för här. Erik Fichtelius vänder sig dock emot de reportrar som tillåter sig att bli ohämmat subjektiva i vetenskap om att den absoluta sanningen är en illusion. Han citerar istället gillande Carl Bernstein, en av Watergate-avslöjarna: "Journalistens uppgift är

Av Jan Lewenhagen
Journalist och styrelseledamot i
Wendelas Vänner

att hitta den bästa möjliga versionen av sanningen".

En reporter bör alltså sträva efter att vara så objektiv som det någonsin är möjligt.

"Relevansen" är också knepig. Vad avgör om något ska toppa en Eko-sändning eller bli ett så kallat vänsterkryss i Dagens Nyheter?

Kattägaren och den nyblivne chefen för Konsumentekot, Erik Fichtelius, behövde inte fundera länge när han fick reda på att nedmalda katt- och hundkadaver blev

till katt- och hundmat. Det var en given toppnyhet, det är inte alltid lika självklart.

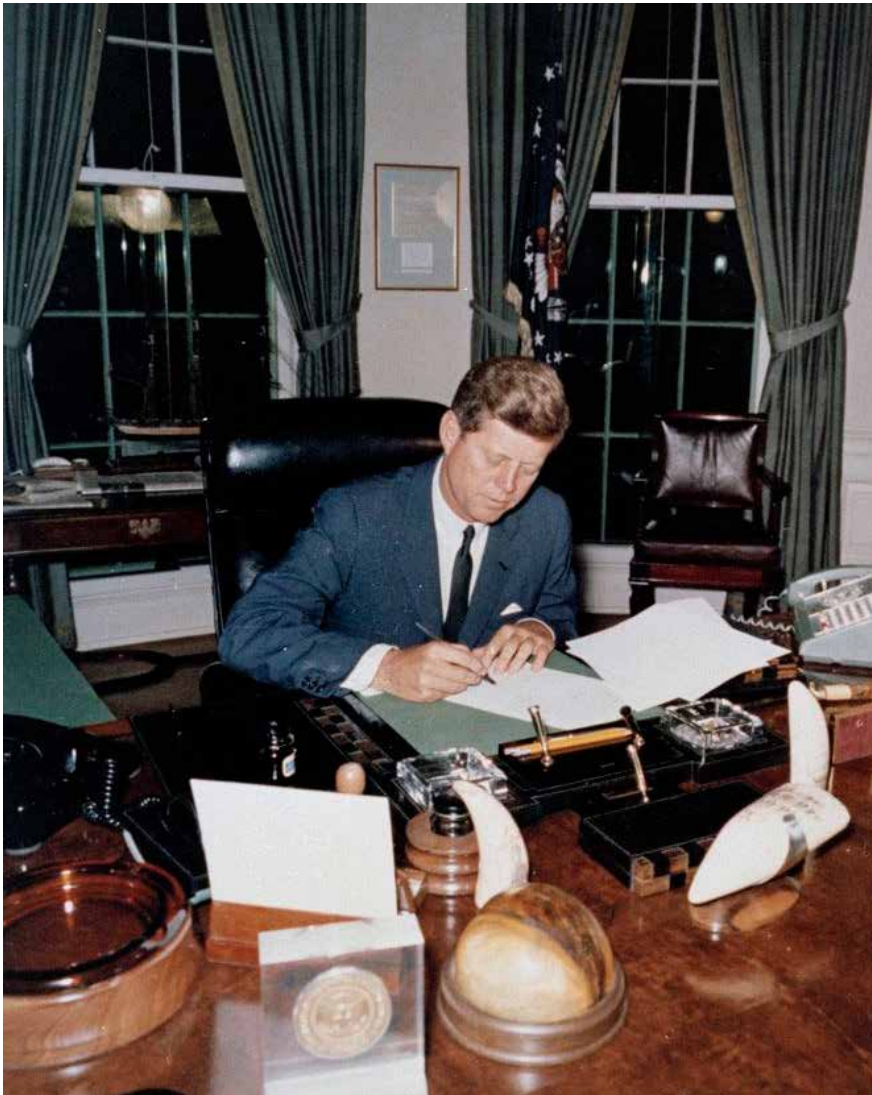
Generellt är det en blandning av magkänsla och konventioner som styr, några har näsa för nyheter, andra inte.

Det begrepp som främst förknippas med Erik Fichtelius är dock "konsekvensneutralitet", det som är sant och relevant ska publiceras. Punkt. Utan att snegla på följderna och ställa frågan "vem tjänar på det här".

MIGRATIONEN HAR I snart ett halvt sekel varit ett sådant journalistiskt minfält där det är frestande att väja istället för att riskera att trampa fel och gynna "de onda krafterna".

Erik Fichtelius är kritisk till den hållningen och menar att det han kallar den "godhjärtade återhållsamheten" kan ha varit kontraproduktiv.

–Detta har skapat en bild av att medierna inte är att lita på. Att fakta undanhålls av propagandistiska skäl blir en uppfattning som sprider sig och kan exploateras, något som slagit

President John F Kennedy vid skrivbordet i Oval Office 1962. I samband med Grisbuktsinvasionen ett år tidigare förmådde presidenten New York Times att spela ner sitt scoop om invasionsplanerna.

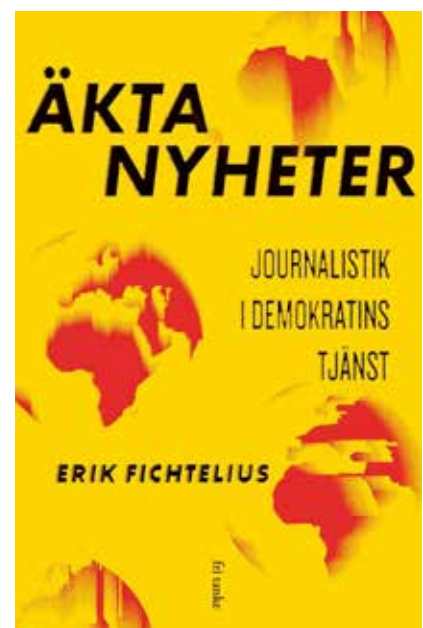
tillbaka med full kraft mot etablerade medier, skriver författaren.

Samtidigt betonar Erik Fichtelius att han inte är någon fundamentalist, det finns tillfällen där reportrarna måste göra halt, exempelvis i krigssituationer när rikets säkerhet hotas. Dock aldrig förbehållslöst vilket Erik Fichtelius belyser i ett långt, pedagogiskt avsnitt om Grisbuktsinvasionen i april 1961 – ett praktfullt militärt och politiskt fiasko för USA och den nyinstallerade presidenten John F Kennedy.

Uppgifterna om att CIA tränade exilkubaner för att de skulle invadera

Kuba och störta Castro-regimen hade läckt ut efterhand och till sist hade mäktiga New York Times hela storyn.

Kennedy förmådde dock tidningens ansvarige utgivare att förvandla ett givet vänsterkryss till en oansenlig, tandlös enspaltare. Efter att invasionen ägt rum och misslyckats kapitalt mötte Kennedy återigen New York Times ansvarige utgivare ett och ett halvt år senare och sa: ”Jag önskar att ni hade kört allt om Kuba...Jag är ledsen att ni inte sa allt då.”

Erik Fichtelius är född 1949 och växte upp i Uppsala, där han började sin journalistiska bana. Blev med tiden i tur och ordning Eko-chef, politisk kommentator på Aktuellt och VD för Utbildningsradion.

Han har fått Stora journalistpriset två gånger, dels för avslöjandet om djurmaten, dels 2007 för den omtalade och kontroversiella intervjuerien med Göran Persson.

Erik Fichtelius: Äkta nyheter. Journalistik i demokratins tjänst. Fri tanke förlag 2021

Bild: Robert Knudsen. White House Photographs via Wikipedia

Vi kan äntligen träffas igen!

FÖR FÖRSTA GÅNGEN på mycket länge har vi i höst kunnat återuppta programverksamheten i Wendela Hebbes hus. Flera programpunkter hade blivit uppskjutna både en och två gånger, men nu blev de äntligen av.

Hösten började i september med en strålande föreläsning av Nils Uddenberg, som berättade utifrån sin biografi om "skallmätaren" Gustaf Retzius och hans hustru Anna, född Hierta.

I oktober drog Ulrika Knutson fullt hus när hon berättade om sitt komplicerade förhållande till Elin Wägner och biografin "Den besvärliga Elin Wägner", som kom ut 2020.

Den 20 oktober gästades Wendela Hebbes hus av Almqvistsällskapet. Det blev en intressant kväll med annorlunda infallsvinklar. Gunilla Hermansson, professor i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet, och Jonas Ellerström, redaktör för Almqvistiana, berättade gripande om Signe Hebbe och Mia Almqvist, deras vänskap och tillvaro som barn till skandalomsusade kändisar på 1800-talet.

I november ägde programmet "Fråga Gunnar Wetterberg" rum på Oktoberteatern. Frågorna, som var inskickade i förväg, var många och kluriga, de flesta ställda av barn och ungdomar i åldrarna 8–16 år. Vi från Wendelas Vänner hade för vår del lockat dit en publik som var avsevärt äldre än de flesta frågeställarna.

Imponerade blev vi alla av den lundalärde Gunnars gedigna vetande och hans förmåga att servera det på ett begripligt språk.

Den 3 november var det premiär för en ny samtalssalong i Wendela Hebbes Hus! Därefter första helgfria onsdag i månaden. Berit Olsson och Ami Lönnroth från Wendelas Vänner stod för värdskapet och inbjudna var medlemmar i det kulturnätverk, som drog i gång för fem år sedan men har legat nere under pandemin.

Tanken är att man ska kunna träffas i första hand för att samtala under avslappnade former, samtidigt som man kan njuta av ett danskt smörrebröd och ett glas vin eller öl till starkt rabatterat pris.

Ami Lönnroth och
Maria Holmerin Nord

Ny i styrelsen

BERIT OLSSON ÄR ny ledamot i föreningens styrelse. Så här presenterar hon sig:

– Jag är pensionär och ordförande i SPF Seniorerna Östertälje. Tidigare var jag chef för Sidas forskningsavdelning, SAREC, som finansierar internationell forskning om utvecklingsfrågor och bidrar till uppbyggnad av forskning vid universitet i läginkomstländer. Dessförinnan var jag lärare och forskare vid Tandläkarhögskolan i Malmö. Min forskning berörde så vida områden som vävnadstestning av material och samhällsodontologi. Min doktorsavhandling handlade om tandhälsa i Etiopien där jag bodde i tre år och satte upp en tandklinik på 70-talet. Senare har jag bott och arbetat i USA, Mocambique, London och Paris. Invandrad från Norge 1950. Jag har tre barn och 12 barnbarn.

Nya i styrelsen är också Maria Nordberg och Vanja Karlsson, som presenterar sig själva på sidan 7.

Två gamla studiekamrater i samspråk: Historikern Gunnar Wetterberg och Oktoberteaterns Ninne Olsson. Bild: Birger Svanteson

Björn Runeborg in memoriam

I början av oktober lämnade författaren Björn Runeborg jordelivet efter en tids sjukdom.

Björn Runeborg var född 1937 i Visby. Han utbildade sig till civilekonom, men när han 1961 fick en novell publicerad i Bonniers Litterära Magasin bestämde han sig för att säga upp sig och satsa på författandet.

Han romandebuterade 1962 med romanen "Utflykten".

Björn Runeborg var en produktiv författare med 32 romaner samt noveller och dramatik på verkslistan. Som person var han tillbakadragen. Han ville att hans verk skulle tala för sig själva.

Efter flytten till Södertälje deltog han dock ganska flitigt i stadens kulturliv med bland annat uppläsningar på biblioteket. Inte minst specialsrev han pjäsen "Provet" till Wendelas Vänner. Den uppfördes 2001 och

blev starten på vår sommar-teater på Hebbevillans scen.

Tre gånger blev han nominerad till Augustpriset i skönlitteraturklassen: 1996 för "En tid i Visby", för "Väduren" tre år senare och för boken som skulle bli hans sista, "Socialdemokratiska noveller" 2018.

Om just "Socialdemokratiska noveller" skrev Ami Lönnroth i WendelAvisan nr 61:

"Att komma på en sådan idé som att blåsa liv i våra gamla kända sossar, det vill säga kända för oss födda för rätt många decennier sedan, det kräver tankekraft. – – Snacka om originalitet, ja en besynnerlig sådan. Och helt ljuvlig. Vilken efterglöd dessa utflykter i en författares fantasi lämnar kvar hos mig!"

Maria Holmerin Nord (text)

Ami Lönnroth (bild)

Sårigt och känsligt biografiskrivande

ÄR HUVUDPERSONEN själv den bästa att skriva om sitt eget liv? Frågan ställs av redaktören Charlotta Kåks Röshammar i senaste numret av Parnass (3/21), de litterära sällskapens (DELS) tidskrift. En intressant fråga i den så kallade autofiktionens tid. Hennes egen läsvärda intervju med 90-åriga Elsie Johansson ger ett otvetydigt svar på frågan: Ja!

"Hur skulle mitt liv, och inte minst mitt språk kunna transformeras till full begriplighet och klang genom en annan människas förmedling?". Det frågade sig Elsie Johansson innan hon beslöt sig för att skriva självbiografen "Riktiga Elsie" (2016), en bok som nu har följts av "Bladet från munnen" (2021). Men hon medger att det är en svår balansgång: "Svårigheten med att skriva självbiografiskt är att man inte dansar ensam på scenen. Ingen ska hängas ut men texten får inte bli slätstruken."

Som Elsie Johanssons läsare vet innebar också hennes skrivande stora konsekvenser för hennes privatliv, så

småningom av det mycket positiva slaget, en lycklig kärlekssaga med jämnåriga Thore.

Vad är det för andra fallor som lurar när det gäller biografiskt skrivande? De flesta biografier gäller trots allt sedan länge döda personer. En uppenbarligen mycket känslig fråga belyses i Lisa Bjurwalds artikel med rubriken "Striden om biografen – gör forskarna jobbet åt författarna?" Där tas som exempel litteraturforskaren Anna Nordlunds upprördhet över författaren Anna-Karin Palms sätt att referera och citera forskningsrön, bland annat hennes egna. Båda har skrivit biografier om Selma Lagerlöf som kom åren efter varandra. Vidare ställs Fatima Bremmers succébiografi om Ester Blenda Nordström mot journalistikforskarens grundliga avhandlingar och texter. I båda fallen anklagas författarna för att inte ha "creddat" forskningen tillräckligt, inte hänvisat till sina källor med en ordentlig notapparat.

De båda författarna accepterar inte

kritiken. I min intervju med Fatima Bremmer i nr 66 av WendelAvisan var vi lite grann inne på ämnet.

Hon anser sig visst ha creddat och har dessutom själv forskat. Men det är uppenbart att denna strid pågår. Som Ingrid Carlberg, journalist och författare till flera biografier, säger i Parnassintervjun: "Jag insåg från början att jag behövde visa i fotnoter var jag hämtat varje uppgift, inte bara för tydligheten utan för att jag var medveten om att akademiker gärna klubbar ned journalister och utgår från att de slarvar med sakuppgifter."

Hon kommer också in på förlagens roll: "Om du kommer till ditt förlag med 1705 fotnoter är det inte jättepopulärt." Av hennes 784-sidiga biografi om Raoul Wallenberg upptas 103 sidor av eftertexter, bildregister, fotnoter och litteraturförteckning.

Striden lär fortsätta.

Ami Lönnroth

POSTTIDNING B

Wendelas Vänner
c/o Lönnroth Mattsson
Badhusgatan 8C
151 73 Södertälje

PROGRAM

December 2021–april 2022

Programmen under vinter- och vårsäsongen kan delvis bjuda på fri entré tack vare samarbete med Biblioteken i Södertälje och med ABF Södertälje-Nykvarn som är medarrangör vid samtliga. Se info under varje programpunkt.

Förboka biljetter oavsett, begränsat antal platser. Betala med swish till 123 006 8593 och anmäl gratis deltagande via SMS till 076-855 40 68. Glöm inte ditt namn och datum!

Kaffebiljetter à 30 kronor inför programmen i Wendela Hebbes Hus säljs på plats kontant en halvtimme innan.

ÖVER OCH UNDER YTAN – OM SVENSKUNDERVISNING PÅ, MELLAN OCH BORTOM RADERNA

Söndag 5 december kl. 15.00 i Wendela Hebbes Hus
Lärarteamet Vanja Karlsson och Maria Nordberg demonstrerar hur svenskundervisning kan gå till bland elever med svenska som andra språk. Deras elever berättar med konkreta exempel hur de utvecklats. Se reportage på sidorna 3–9.

Entré 100 kr går till Fonden för ungt skrivande/Lilla Wendelapriset. Fri entré för skolungdom.

TORA DAHL OCH POETERNA PÅ PARKVÄGEN

Söndag 6 februari kl. 15.00 i Wendela Hebbes Hus
Författarträff med Jesper Högström utifrån hans prisade biografi om Tora Dahl med nyupptäckta fynd om komplicerade relationer i en mansdominerad författarmiljö. Läs om boken på sidorna 18–19.

I samarbete med Biblioteken i Södertälje. Fri entré.

MUSIKALISK SALONG MED HELENA CRONHOLM

Söndag 27 februari kl. 15.00 i Wendela Hebbes Hus
Helena berättar om hur hon och kören Vox Humana jobbat fram klimatföreställningen HOPE (se annons), ett musikaliskt multikonstverk med premiär den 22 februari.

Fri entré för dem som kan visa upp sina biljetter från föreställningen på Estrad. För övriga 100 kr.

BOKFRUKOST PÅ KVINNODAGEN

Tisdag 8 mars kl. 9.00 i Wendela Hebbes Hus
Högstadieläraren Vanja Karlsson med elever berättar om inspirerande läsprojekt. Bibliotekarien Emelie Lindström ger lästips om feministisk skönlitteratur från hela världen. Alla välkomna att berätta om sin feministiska favoritbok.

Frukost: 50 kr, gratis för skolungdom. I samarbete med Biblioteken i Södertälje.

HOPE

-den grönskande framtid
är vår...

VOX HUMANA med
vänner och orkester.

Musik av Karl Jenkins

Lördag 12 februari

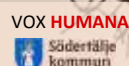
Kl. 16.00

Söndag 13 februari

Kl. 16.00

Estrad
Södertälje Stadsscen

Biljetter på: [tickster.se](https://www.tickster.se)

"ALLA DESSA DJÄFLA KVINNOR"

Onsdag den 20 april kl. 18.00 på Stadsbiblioteket i Södertälje (obs tid och plats)

Författaren Anna Laestadius Larsson berättar om tusen år av bortglömd kvinnohistoria. "Historien har varit ett långt stafettlopp av kvinnokamp", säger Anna, som berättar med hjälp av Hedvig Charlotta Nordenflycht, Olympe de Gouges och Mary Wollstonecraft, "tre modiga kvinnokämpar från 1700-talet". Författaren har tidigare skrivit sex historiska romaner, "Alla dessa djäfla kvinnor" – berättelsen om de första feministerna är hennes första populärhistoriska bok.

I samarbete med Biblioteken i Södertälje. Fri entré.

ÅRSMÖTE

Onsdag 27 april kl. 18.00 i Wendela Hebbes Hus
Sedvanliga förhandlingar, underhållning och förfriskningar. Fri entré.

MEDLEMSSTATUS

Din medlemsstatus ser du under din adress på kuvertet.

22: Du har betalat medlemsavgift för nästkommande år.

21: Du har betalat för 2021.

20: Du har betalt till och med föregående år och har missat årets avgift.

19: En sista chans att vara medlem om du betalar nu.

Annars stryks du ur registret.

66: Du är ständig medlem.

99: Gåvomedlemskap på ett år.